

Enric Marquès, pintor:

Tercera aproximació

És la tercera vegada que intento aproximar-me a la pintura d'Enric Marquès i aquesta, no he d'amagar-ho, és molt trista i també la més compromesa. Perquè ell ja no hi és, és molt trista, sí, però, sobretot, és la més compromesa. Les altres dies vegades que vaig escriure sobre la seva pintura, ell hi era. Per acceptar el que jo escrivia o per discutir-ho —li agradava molt discutir. Ara no. Ara només tinc al davant la seva obra i la seva absència.

Primera aproximació: 1970

La primera vegada que vaig escriure sobre ell va ser amb motiu de l'exposició de 1970. Va demanar-me un text per al catàleg, perquè, va dir-me, li havia agradat molt el meu llibre *Papers pintats*. (Ell va llegir-lo, el meu llibre, com una sana sintonia amb el maig del 68, un dels seus mites vitals).

En aquell meu text de catàleg, jo hi evocava l'impacte que m'havia fet, en la meua primer joventut, la pintura mural de l'Enric Marquès al bar l'Arc. I també hi evocava l'impacte més gran que m'havia fet encara conèixer-lo, un dia xafogós de l'estiu de 1965, quan, amb Lluís Carreras, vam pujar al seu taller del carrer de les Ferreries Velles i va començar a obrir carpetes. Aquelles carpetes de l'Enric! Plenes de papers i paperets guixats, pintats, dibuixats. Com li agradava obrir-les i mostrar-ne —sempre parcialment— els seus tresors. «Aviat l'atmosfera va quedar carregada d'una presència forta i amable: torres, campanars, teulats, roba estesa, martells, tenalles: tot el món medieval de la Girona autèntica estava allà esculpit sobre els papers i les teles de l'Enric. I l'Enric es movia en aquell món com un objecte més, com pintat per ell mateix: llavors vaig veure que les torres de Sobrepotes s'assemblaven a l'Enric, que els colors dels teulats de Girona eren els seus colors, i que la seva cara estava cisellada per la mateixa mà». Això vaig escriure, rememorant la meua primera visita al seu taller.

Aquesta identitat entre l'obra, la persona física i la personalitat moral —per dir-ho d'alguna manera— que jo vaig veure, d'entrada, quan vaig conèixer l'Enric ha presidit sempre la meua visió de la seva pintura, fins a tal punt, que, davant d'alguna obra segurament no gaire reeixida, no puc sinó mirar-me-la amb simpatia, perquè en ella el veig a ell. Dic tot això perquè no sé fins a quin punt puc ser imparcial parlant de la pintura de l'Enric Marquès, una pintura a la qual dec alguna cosa de la meua, no en el sentit d'haver-li-hi configurat, sinó en el sentit molt més important d'haver-hi hagut de combatre per tal d'afirmar la pròpia idiosincrasia. És a dir, sí, tal com diu Nietzsche, malament pagues el teu mestre si continues essent-ne deixeble, jo puc afirmar que l'Enric Marquès d'alguna manera m'ha estat mestre perquè en algun moment m'he hagut de fer violència per esquivar alguna de les seves solucions plàstiques, perquè se m'imposaven, les seves solucions, íntimament imbricades a una persona carnal i austera alhora i a una personalitat moral, potser excessivament d'una peça, directa i combativa, en tot cas envejables, les dues, persona i personalitat, per un xixarel·lo com jo, desmenjat, portic i una mica massa acomodaticí.

Segona aproximació: 1976

La meua segona aproximació a la pintura de l'Enric Marquès va ser molt breu i senzilla: una simple ressenya, en la revista madrilenya *Gazeta del Arte*, de la seva exposició gironina de 1976 a la Galeria Internacional; un text que jo hauria del tot oblidat si no fos que el mateix Enric Parota en la bibliografia que clou el catàleg de la seva darrera exposició, la de 1989, aquella que portava el subtítol de «Pintura. Anys cinquanta i obra recent». Subtítol que només es complia en part perquè hi havia, sí, una extraordinària mostra de pintura dels anys cinquanta, però hi saltava a la vista d'una manera esfereïdora que l'obra recent no solament no hi era, sinó que en els esforçats i balbucejants intents de mostrar-ne alguna cosa hi quedava palès que aquesta obra recent era del tot impossible.

Què havia passat entre aquell devesall creatiu, sucós, il·lusionat, fresc, potent, que s'amagava en les famoses carpetes dels anys cinquanta i l'eixuta i desencarnada impotència de 1989? Què havia passat? No res. Havien passat quaranta anys. Tota una vida. I una vida gens fàcil que no és pas aquí el lloc de narrar ni em toca a mi de fer-ho.

1970: un moment de plenitud

En aquell text de la meua primera aproximació a la pintura de l'Enric, hi explicava també una visita a Llagostera per tal de veure les obres que anaven a l'exposició de 1970 a la Casa de Cultura. La meua narració, llegida ara, em porta altra vegada la llum primaveral d'aquella Setmana Santa, l'eixida de ca l'Enric, plena de roses, el nen, en François, jugant sota la xeringa, la nena, la Lucy, dibuixant a la taula de la cuina on l'Annie ens preparava el dinar. Sento l'olor del *podet* a l'estragon i de les patates que es rossegaven amb el greix d'oca, sento l'Enric, un Enric pleòric i feliç en aquella casa i aquell paisatge nous, segur encara del que estava fent (aquelles punyents pintures de nens vietnamites cridant, aquelles xilografies d'esplèndida factura, aquella més dubtosa

.....
NARCÍS

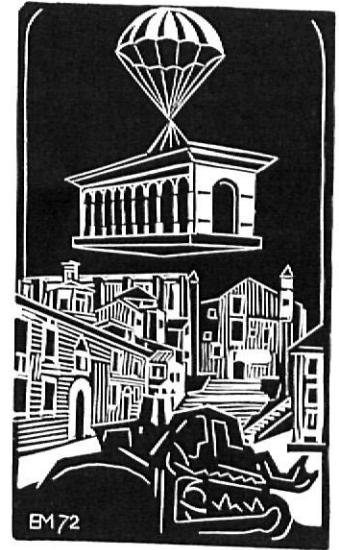
COMADIRA

—per esquemàtica—, però en tot cas impactant, gran composició d'uns policies lluitant amb uns estudiants), lliure per poder ser frívol —com em digué— i divertir-se amb collages d'objectes que havia trobat per la casa —una porta vella, uns porticons— o pintant un ferro de planxa o uns cercles concèntrics. De fet, sento un moment de plenitud irrepetible, aquell moment perfecte que hi hauria d'haver en la vida de tot home i que jo vull creure que hi va ser en la vida de l'Enric i que identifico amb aquell moment. L'any setanta tot era possible encara, amb el franquisme anunciant —tot i que amb sang— el seu imminent final, amb la guerra del Vietnam —amb molta més sang encara— mostrant palesament les vergonyes del monstre americà, amb la recent revolta primaveral parisenca que feia creure en la força d'allò que llavors en diem el poble. Amb tot això i, és clar, amb la força la esperança i de l'il·lusió que dona la joventut. Aquella primavera de 1970, l'Enric acabava de fer només trenta-nou anys. I acabava de començar la sèrie de pintures provocada per la irrupció sensual del paisatge de Llagostera en la seva consciència. Seria que havia de ser —així ho crec— la seva darrera aportació plàstica. És a dir, que la carrera de l'Enric Marquès com a pintor dura poc més de dues dècades. La dels cinquanta i la dels seixanta. I encara aquesta segona amb una més aviat desigual producció. Algú pensarà que això és molt poc. No, és suficient, si l'obra és important. Aquest és el cas de l'Enric Marquès. Autor d'una obra coherent, personal i abundant, d'una enorme riquesa plàstica, sobretot a la dècada dels cinquanta.

Els guaixos dels anys 50

Ja fa molts anys, l'any 1968, un gironí cultivat, intel·ligent, col·leccionista d'art, em deia, tot mostrant-me una paret buida de casa seva: «aquesta paret estava destinada a una pintura de l'Enric Marquès però, aquest xicot, tant que prometia, ens ha decebut una mica a tots, s'ha perdut, i mira que en tenia de talent!».

En aquesta opinió, en aquesta postura, hi ha una bona part de veritat, és cert, sobretot si pensem que la promesa i el talent havien de traduir-se en una carrera amb reconeixement barceloní, madrileny i, fins i tot, internacional. Si el talent s'ha de traduir en això, evidentment, l'Enric Marquès ja el 1968 estava perdut. Però si tenim una visió més material —i menys materialista— del que és una obra d'art, si ens mirem els fets, és a dir, les pintures, la suposada promesa que eren els magnífics guaixos de la dècada dels cinquanta, se'ns converteix en una meravellosa realitat. Jo crec que els guaixos de l'Enric Marquès dels anys cinquanta —no tant els olis— constitueixen un corpus pictòric de primera magnitud per ell mateix i d'una gran importància dins el context de la pintura catalana del moment. Comparant-los amb l'obra de Ramon Rogent o amb la del Rafols Casamada figuratiu dels mateixos anys, per exemple, aquests guaixos les superen per la seva plenitud, la seva força, la seva plasticitat extraordinària. I, a més, estan plens d'una potentíssima càrrega humana.

"Paisatge de Llagostera" (1960).

"Llagostera".

Els paisatges de l'Alt Empordà i de Sant Daniel –que possiblement siguin el millor de tota l'obra de l'Enric Marquès– denoten alhora una enorme capacitat de reducció a la pintura d'allò que és essencial i una tendresa emocionant en el suggeriment d'allò que és particular, individual. Així, les amples i decidides planxes de color –una paleta opaca, sorda, mineral, porosa–, segures en la seva col·locació sobre el suport, hi són vivificades pel detall d'un arbre, d'un brancatge, humanitzades per la insinuació d'uns soles, una barraca o un cobert. Aquesta humanització ateny el seu ple en les figures, algunes captades com una solidificació de l'entorn, com una presència ineludible provocada pel destí: altres, amb una voluntat més psicològica, de retrat anímic. Totes, però, implacablement necessàries en l'envoltori exacte d'un traç negre, sòlid i segur, de parentiu expressionista. Aquestes figures –parents, amics, coneguts, personatges del barri, prostitutes– estan acompanyades per una sorprenent quantitat d'autoretrats, alguns a l'oli, altres en guaix, molts a la ploma.

A més dels paisatges i les figures, abunden, dins d'aquesta impressionant col·lecció de guaixos dels anys cinquanta, els paisatges urbans de Girona, els interiors i les natures mortes. Tot tractat amb les mateixes constants estilístiques, tot vist amb la mateixa mirada –essencial, tendra i geniïda alhora.

Un pintor de raça

He parlat de «parentiu expressionista». També podria parlar d'«antecedents fauvistes» i de noms com Matisse, Rouault i, fins i tot, Poliakov. I, pel que fa a les pintures a l'oli, el primer que se'n acut és el nom de Cézanne i el del Picasso i el Braque cubistes. Com també s'hauria de parlar dels frescos romànics catalans –i en aquesta mirada en profunditat cap a la tradició autòctona podríem veure-hi una actitud paral·lela a la del seu estimat Fidel Aguilar. Però tot això són detalls sense importància. El miracle és que a la Girona somorta, falsa i castellanitzada, esponguïda i mesquina dels darrers anys quaranta i primers cinquanta pogués sorgir una visió del món com la de l'Enric Marquès. Una visió del món potent, carnal, tossudament vitalista, lliurement formalitzada. Perquè d'això es tracta, més que no pas d'una col·lecció d'obres caracteritzades per la seva envergadura física. Els guaixos d'aquests anys són petits, moltes vegades minúsculs, pintats només per pura pulsó creativa, per un poderós afany de conquerir el món real, fills de la ràbia i del desig, de l'amor i de la tristesa. Petits, però importantíssims. «Vet aquí el bategar, la song, la manualitat, la sensitiva emoció del pintor de raça», va escriure Enric Marquès parlant del seu company Eduard Vila i Fabrega, però, de fet, parlava d'ell mateix. Enric Marquès era realment això que se'n diu «un pintor de raça». I aquests guaixos dels anys cinquanta ho demostren.

La pintura de protesta

La vida, però, el va dur per altres camins. Va abandonar la Girona que l'ofegava i va marxar a París. I la llibertat que el va abocar a la vida el va anar robant a l'art. Poc a poc va anar deixant de pintar.

Del 1960 al 1970 vol implicar la pintura en la seva trajectòria política amb un notable fracàs, segons la meua opinió. Vull dir que la seva pintura engatjada –com es deia llavors– o de protesta no és, ni de bon tros, de la qualitat de l'anterior. La sèrie dels polítics i la dels «atletes del consum», exposada el 1975 a la Galeria Sant Jordi –per no parlar d'algun collage amb armes de plàstic de joguina–, són, malgrat la seva noble intenció, plàsticament eixutes, encartonades, esquemàtiques o, el que és pitjor, simplistes. No podria ser menys. El mateix Picasso es va estavellar en la seva *Matança a Corea*. Allà on sí va reeixir l'Enric Marquès de la segona meitat de la dècada va ser

"EL somni americà".

en les pintures i les xilografies motivades per la guerra del Vietnam. El fet d'escollir per la seva protesta el terror i la humiliació de les víctimes més que no pas una idea abstracta va propiciar unes obres autèntiques de debò perquè, jo crec, era el terror i la humiliació de la seva infantesa allò que hi estava pintant. I, és clar, també va reeixir aquests anys en els temes de Girona i de paisatges, ara uns guaixos a vegades molt més grans, concebuts ja com a obra definitiva –més que no pas com a exercici, que és el cas de molts dels de la seva joventut. I hi va reeixir perquè la nostàlgia compensava la mala consciència que segurament tenia en pintar-los. De fet, en la meua visita del 1970, va dir-me, com excusant-se, davant de les pintures de Llagostera: «Es pot romandre insensible a l'atracció del paisatge quan la natura torna a disposar de tota la seva sensualitat?».

Implicació en la vida pública

A partir de la mort de Franco, s'implica a fons en la vida pública gironina i és el moment que els somnis sembla que es poden fer realitat. Els pintors joves –i els que no ho són tant– el secunden i l'Enric és al centre de tota l'efervescència d'aquells anys. Funda l'Assemblea Democràtica d'Artistes Gironins i promou exposicions i homenatges. Però la transició assenyada no va ser la ruptura desitjada. I l'Enric Marqués es va convertir en víctima de les seves pròpies il·lusions. Desencantament, decepció, problemes sentimentals i familiars, malaltia, el van dur a una *depressió radical que en algun moment semblava irreversible*. I, és clar, de pintura gens. Els darrers temps de la seva vida, si es comprometia a fer algun dibuix que se li demanés, ja sigui per a una exposició o per a una il·lustració, sempre acabava donant algun paper dels anys cinquanta, sorgit de les fondàries de les seves inesgotables carpetes. Mai res de nou. «Enric, ja pintes?», li deïem els amics. I ell: «Sí, sí, de seguida, estic acabant d'ordenar el taller i m'hi poso». Mai no s'hi va posar. Va deixar el taller ordenat gairebé del tot, però, d'obra, res de res. L'obra, la seva obra, aquella per la qual serà admirat i estimat per la posteritat –suposant que hi hagi una posteritat sensible a aquestes coses– la va fer tota en el silenci, la por, la fred, la

"Sant Martí Sacosta" (1953).
A l'esquerra, "Camps de Sant Daniel" (1951).

Una esquila abans de morir

humiliació i la ràbia de la postguerra gironina. I és, crec, una obra esplèndida, important. Espero que la ciutat de Girona sabrà fer el possible perquè aquesta obra no es dispersi més del que és convenient i perquè en part –una part representativa i ben triada– quedi exposada permanentment al Museu d'Història de la Ciutat. Per la seva vàlua intrínseca i per allò que històricament representa.

Poques setmanes abans de morir, va fer publicar al diari *El Punt* una esquila dedicada al seu oncle Francesc (Xicu), paleta, militant de la FAI, afusellat a Girona pels nacionals, immediatament després de la guerra. Hi deia, simplement, «El seu nebot Enric Marqués Ribalta el recorda». Aquesta esquila no és pas anecdòtica en la trajectòria vital de l'Enric. Tinc la impressió que va ser –conscientment o no– un tancar el cercle, un retorn, a través del record, a la tenebra més esglaiadora de la postguerra per tal d'afirmar-s'hi altra vegada, per treure'n noves energies. I un continuar proclamant que què ens pensàvem, que la lluita de classes no s'havia pas acabat, que si la burgesia i els intel·lectuals havien tingut el seu màrtir en Carles Rahola –ningú com l'Enric va col·laborar en el seu monument i els homenatges–, els obrers, els paletes, encara que sense monument ni homenatges, també tenien el seu, de màrtir, i allà hi era ell, l'Enric, per recordar-ho i, a la seva manera, alçar-li ni que fos l'efímer monument d'una esquila.

Narcís Comadira és pintor i escriptor.

